

რომის სამართალი
(საფუძვლები)

ვადდებულებითი
სამართალი
(ზოგადი ნაწილი)

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულება (obligatio)

„ვალდებულება სამართლის ბორკილია, რომლის ძალით ჩვენ გვევალება, რომ ჩვენი სახელმწიფოს კანონების შესაბამისად ვინმეს რაიმე შევუსრულოთ.“ ინსტ., წ. III, ტ. XIII.

ვალდებულება თავისი ბუნებით არის ნდობაზე (credo) დამყარებული ურთიერთობა; ამიტომაც მხარე ვალდებულებაში, რომელსაც მოთხოვნის უფლება გააჩნია, იწოდება კრედიტორად (creditor), ხოლო მხარე, რომელსაც აწევს ვალდებულება – მოვალედ (დებიტორად, debitor).

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულების ძალით ერთი პირი (მოვალე) ვალდებულია შეასრულოს მეორე პირის (კრედიტორის) სასარგებლოდ რაიმე მოქმედება, ან თავი შეიკავოს რაიმე მოქმედებისაგან, ხოლო კრედიტორს უფლება აქვს მოსთხოვოს მოვალეს მისი მოვალეობის შესრულება.

ვალდებულების შეუსრულებლობის შემთხვევაში კრედიტორს აქვს სარჩელის წაყენების უფლება.

(თუ არ არის სარჩელის წაყენების უფლება, მაშინ არც ვალდებულებას აქვს ადგილი; გამონაკლის წარმოადგენდა მხოლოდ ნატურალური ვალდებულებები.)

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ცივილური ვალდებულება (obligatio civilis), პრეტორული ვალდებულება (obligatio praetoria) და ნატურალური ვალდებულება (obligatio naturalis)

„ხოლო ყველა ვალდებულების უმთავრესი დაყოფა ორ სახეობას იძლევა: სახელდობრ, ვალდებულებები არის ან ცივილური, ან პრეტორული. ცივილურია ის ვალდებულებები, რომლებიც ან კანონით არიან დადგენილი, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, ცივილური სამართლით არის მიღებული. პრეტორულია ის ვალდებულებები, რომლებიც პრეტორის იურისდიქციით არის დაწესებული და რომლებსაც აგრეთვე „საპატიო“ [ვალდებულებებს] უწოდებენ.“ ინსტ., წ. III, ტ. XIII, 1.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულება, რომელსაც არა აქვს სასარჩელო დაცვა, მაგრამ მაინც აქვს იურიდიული მნიშვნელობა ნატურალურ ვალდებულებად იწოდება. ეს ვალდებულება პრინციპატის ეპოქაში გაჩნდა და მისი წყარო ოჯახის უფროსის დაქვემდებარებაში მყოფი პირების ქმედებანი იყო. ოჯახის უფროსს შეეძლო მართებულად ეღიარებინა მისი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი პირის მიერ აღებული ვალი და შეეძლო უარიც ეთქვა მის გადახდაზე; paterfamilias-ის ხელისუფლების ქვეშ მყოფ პირს არ ქონდა უფლება ვალის აღებისა. ამიტომ კრედიტორი ვერ აღძრავდა სარჩელს ოჯახის უფროსის წინააღმდეგ.

თუმცა თუ ეს ვალი გადახდილი იქნებოდა, მისი უკან გამოთხოვა დაუშვებლად ითვლებოდა; სხვა შემთხვევაში შეცდომით (არარსებული ვალდებულებით) გადახდილის უკან დაბრუნება შეიძლებოდა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულების შინაარსი შეიძლებაოდა ყოფილიყო:

1. რაიმე ნივთის გადაცემა – dare;
2. რაიმეს გაკეთება (მოქმედება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება) – facere;
3. რაიმეს გადახდა (ზარალის, ზიანის ანაზღაურება) – praestare.

ვალდებულება, თუნდაც იგი მდგომარეობდეს ერთი პირის მიერ მეორე პირისადმი ნივთის საკუთრებად გადაცემაში, არ წარმოშობს საკუთრების უფლებას მოცემულ ნივთზე; მხოლოდ ამ ვალდებულების შესრულების (ანუ ნივთის გადაცემის შემდგომ) ხდება პირი მესაკუთრე; ამიტომ პირი რომელმაც იყიდა ნივთი, არ ითვლება მესაკუთრედ, თუნდაც გადახდილი ქონდეს ფასი, ამ პირს მხოლოდ ნივთის გადაცემის მოთხოვნის უფლება აქვს; მესაკუთრედ კი იგი გახდება ნივთის გადაცემის შემდგომ.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულების წარმოშობის საფუძველი
„ვალდებულებას წარმოშობს ან ხელშეკრულება,
ან კვაზი-ხელშეკრულება, ან დელიქტი და ან
კვაზი-დელიქტი.“ ინსტ., წ. III, ტ. XIII, 2.

იურიდიული ფაქტები

იურიდიული ფაქტი ეწოდება სამართლის ნორმით
გათვალისწინებულ გარემოებას, რომლის
არსებობასთან არის დაკავშირებული
სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობა,
შეცვლა ან შეწყვეტა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადებულებითი სამართალი

იურიდიული ფაქტები იყოფა **ხდომილებად** და **მოქმედებად**. ხდომილება წარმოიშობა ადამიანის ნების გარეშე და მისგან დამოუკიდებლად (მაგ. ადამიანის დაბადება და გარდაცვალება, ვადის გასვლა და სხვა). მოქმედება კი ადამიანზეა დამოკიდებული; თავის მხრივ მოქმედება შეიძლება იყოს **არამართლზომიერი** (მაგ. ქურდობა, შეურაცხყოფა) და **მართლზომიერი** (მაგ. ხელშეკრულება).

განსაკუთრებული მნიშვნელობა გააჩნიათ იმ მართლზომიერ მოქმედებებს, რომლებიც უშუალოდ იწვევენ უფლება-მოვალეობათა წარმოშობას, შეცვლას ან შეწყვეტას. მათ გარიგებები ეწოდებათ. რომაელ იურისტებს არ შეუმუშავებიათ გარიგების ცნება, ისინი მხოლოდ ცალკეულ ხელშეკრულებებს განიხილავდნენ.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

გარიგებაში გამოიხატება მის დამდებ პირთა ნება. თუ გარიგების ნამდვილობისათვის საკმარისია ერთი პირის ნება, მაშინ გარიგება ცალმხრივია (მაგ. ანდერძი, რომელიც მოანდერძის ნებას გამოხატავს). თუ გარიგების ნამდვილობისათვის ორი მხარის ნებაა აუცილებელი, მაშინ გარიგება ორმხრივია (მაგ. ხელშეკრულება)

კონტრაქტები (contractus) და პაქტები (pactum)

კონტრაქტები ის ხელშეკრულებებია, რომლებიც სარგებლობდნენ სასარჩელო დაცვით; პაქტები კი – არაფორმალური შეთანხმებებია, რომლებიც თავდაპირველად არ სარგებლობდნენ სასარჩელო დაცვით, თუმცა დროთა განმავლობაში ზოგიერთმა მიიღო სასარჩელო დაცვა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ძველი რომის სამართალი იცნობდა ხელშეკრულების სამ ძირითად სახეს: 1) ნექსუმ (nexum), რომელიც მანციპაციის მსაგავსად რთული რიტუალის ფორმით, სპილენძისა და სასწორის მეშვეობით ტარდებოდა და დებიტორი ხელშეკრულების შესრულების უზრუნველსაყოფად, საკუთარი, პირადი თავისუფლებით აგებდა პასუხს;

თუ იგი დროულად არ შეასრულებდა ვალდებულებას, კრედიტორს შეეძლო დაედო მისთვის ბორკილები და დაემწყვდია 60 დღის განმავლობაში; ამ ხნის მანძილზე კრედიტორს, ბაზრობის დღეებში სამჯერ უნდა გაეყვანა ქალაქის მოედანზე, სადაც გამოცხადდებოდა მისი ვალის ოდენობა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

მოვალეს შემწეობა უნდა ეთხოვა ნათესავებისა და ახლობლებისათვის, რომ მათ გადაეხადათ ვალი; თუ მესამედ გაყვანის შემთხვევაშიც ეს არ მოხდებოდა, მოვალეს სიკვდილით სჯიდნენ ან მონად ყიდდნენ. ძვ.წ. IV ს-ში ეს წესი აიკრძალა;

2) სტიპულაცია (stipulatio) – სიტყვიერი (ზეპირი) ხელშეკრულება, რომელიც იდებოდა კითხვა-პასუხის ფორმით;

3) ლიტერარული (წერილობითი, სიტყვიდან – litteris) ხელშეკრულება.

ნექსუმისაგან განსხვავებით სტიპულაციასა და ლიტერარულ ხელშეკრულებებს არსებობა არ შეუწყვეტია.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

მოგვიანებით გაიუსი გამოყოფს ხელშეკრულების ოთხ სახეს:

- 1) რეალური, როდესაც ვალდებულება წარმოიშობა ნივთის გადაცემის შემდგომ;
- 2) ვერბალური, როდესაც ვალდებულების წარმოშობისათვის საკმარისია სიტყვიერი შეთანხმება;
- 3) ლიტერარული, რომლის დროსაც ვალდებულება წარმოიშვება წერილობითი საბუთის საფუძველზე და
- 4) კონსესუალური, რომლის დროსაც ვალდებულების წარმოშობისათვის საკმარისი იყო მხარეთა შეთანხმება.

ამ კლასიფიკაციაში არ შედის ე.წ. უსახელო კონტრაქტები.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

„პირველ რიგში ჩვენ ხელშეკრულების საფუძველზე წარმოქმნილ ვალდებულებებს განვიხილავთ, რომლებიც თავის მხრივ ოთხ სახეობად იყოფა. სახელდობრ, ვალდებულება იდება ან ნივთის (რეალური), ან სიტყვის (ვერბალური), ან წერილობითი [საბუთის] (ლიტერერული) და ან შეთანხმების (კონსესუალური) საფუძველზე.“ ინსტ., წ. III, ტ. XIII, 2.

ვალდებულებითი სამართალი

ცალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებები

იმისდა მიხედვით თუ ვის წარმოემშვება და როგორ ნაწილდება ვალდებულება შეგვიძლია განვასხვაოთ ცალმხრივი და ორმხრივი ხელშეკრულებები.

ცალმხრივი ხელშეკრულების მაგალითია სესხის ხელშეკრულება, როდესაც გამსესხებელს უფლება აქვს მოითხოვოს სესხის დაბრუნება და არავითარი ვალდებულება მას არ აკისრია; მსესხებელი კი ვალდებულია დააბრუნოს თანხა;

ორმხრივის მაგალითია ქირავნობის ხელშეკრულება; გამქირავებელი ვალდებულია გადასცეს ნივთი დამქირავებელს დროებით სარგებლობაში; დამქირავებელი კი ვალდებულია გადაიხადოს ქირა და დააბრუნოს ნივთი ხელშეკრულების ვადის გასვლის შემდგომ.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ორმხრივ ხელშეკრულებებში შეგვიძლია განვასხვაოთ ხელშეკრულებები, როდესაც მხარეებს წარმოეშვებათ თანაბარი (მაგ. ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულება) და არათანაბარი უფლება-მოვალეობანი (მაგ. თხოვების ხელშეკრულება – მთხოვებელი ვალდებულია განსაზღვრული დროის მერე დააბრუნოს ნივთი – ეს ძირითადი ვალდებულებაა; გამთხოვებელს კი ვალდებულება წარმოეშვებოდა მხოლოდ მაშინ თუ გათხოვებული ნივთი ზარალს მიაყენებდა მთხოვებელს, ეს კი ყოველთვის არ ხდება და მთხოვებლის ვალდებულებასთან შედარებით მეორეხარისხოვანია).

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ხელშეკრულების ნამდვილობის პირობები:

1. მხარეთა თანხმობა;
2. კანონიერება (სამართლებრივი საფუძველი – *iusta causa*);
3. კეთილ ზნე-ჩვეულებათა (*bonae mores*) საწინააღმდეგო არ უნდა ყოფილიყო (არ უნდა ქონოდა საძრახისი საფუძველი – *turpis causa*);
4. ფიზიკურად შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო მისი შესრულება;
5. ფორმალური მხარის დაცვა;

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ხელშეკრულების დადებისათვის ადამიანმა უნდა გამოხატოს ნება; მისი შინაგანი გადაწყვეტილება საკმარისი არ არის, რომ მას იურიდიული შედეგი მოჰყვეს, რადგანაც ადამიანის ასეთი, შინაგანი ნება უცნობია გარშემომყოფთათვის. ნება გარეგნულად უნდა გამოიხატოს: სიტყვით, ქესტით, წერილობით და სხვა.

შესაძლოა ისეც მომხდარიყო, რომ ნების გარეგანი გამოხატვა შეუსაბამო ყოფილიყო შინაგან გადაწყვეტილებასთან. ძველი რომაული სამართალი უპირატესობას ნების გარეგან გამოხატვას ანიჭებდა, მოგვიანებით კი უპირატესობა შინაგან ნებას მიენიჭა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

სირთულეს იწვევდა ის შემთხვევა თუ ერთი პირის ნების გამოსატყვამი იყო შეუსაბამობა შინაგან ნებასთან, ხოლო მეორე მხარისათვის ეს არ იყო ცნობილი. ეს საკითხი თავს იჩენს იმ შემთხვევაში, როდესაც ადგილი აქვს შეცდომას (error).

შეცდომა არის პირის არასწორი წარმოდგენა ფაქტობრივ გარემოებებზე (ფაქტების არცოდნა *ignorantia facti*), რის გამოც მისი შინაგანი ნების, სურვილის წინააღმდეგ გამოსატყა ნება.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

თუ ეს შეუსაბამობა მოხდა ნების გამომხატველის ბრალით, მაშინ მან უნდა შეასრულოს ვალდებულება იმ შინაარსით, როგორც ეს მეორე მხარემ გაიგო;

თუ მისი ბრალით არ არის, მაშინ შეუძლია იბრძოდეს, რომ არ შეასრულოს ვალდებულება ამ შინაარსით და არ იყოს დამოკიდებული ნების გარეგან, არასწორ გამომხატულებაზე.

დიდი მნიშვნელობა გააჩნია ასევე შეცდომის არსებობასაც.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

თუ შეცდომა არსებითი ხასიათისა იყო (მაგ. სხვადასხვა მიწის ნაკვეთი ქონდათ მხედველობაში მყიდველსა და გამყიდველს error in corpore) მაშინ ხელშეკრულება არ ჩაითვლებოდა დადებულად;

ხოლო თუ შეცდომა არაარსებითი ხასიათისა იყო (მაგ. ერთსა და იმავე ნაკვეთი ქონდათ მხედველობაში მაგრამ სხვა სახელით მოიხსენიებდნენ error in nomine) მაშინ ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვლებოდა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადდებულებითი სამართალი

არსებითია ასევე შეცდომა, თუ იგი ეხება გარიგების ხასიათს; მაგ. პირს გონია რომ ფულს შესანახად აძლევს, ამ უკანასკნელს კი გონია, რომ სესხად აძლევენ; ამ შემთხვევაში ხელშეკრულებას (არც შენახვის და არც სესხის) არა აქვს ადგილი, რადგანაც არ არსებობს მხარეთა თანხმობა.

შეცდომას შეიძლება კონტრაგენტის ვინაობაშიც ჰქონოდა ასებითი ხასიათი; ეს იმ შემთხვევაში, თუ მის პირად თვისებებს არსებითი მნიშვნელობა გააჩნია, მაგ. თუ მგონია, რომ ცნობილ მხატვარს შეუკვეთე ნახატი, მაგრამ სინამდვილეში ხელშეკრულება სხვა პირთან დავდე.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადდებულებითი სამართალი

საგნის თვისებაში (არსში), შეცდომა (error in substantia) არსებითია, თუ იგი იმდენად დიდია, რომ ფაქტიურად სხვა ნივთთან გვაქვს საქმე (მაგ. ვყიდულობ ოქროს თასს, სინამდვილეში კი ის სპილენძისაა, ვყიდულობ ღვინოს, სინამდვილეში ძმარია, ან ვყიდულობ მონა მამაკაცს, სინამდვილეში მონა ქალია და სხვა).

მაგრამ, თუ შეცდომა ნივთის ხარისხშია (error in qualitate; მაგ. ვყიდულობ ოქროს თასს, სინამდვილეში მოოქროულია; ვყიდულობ მონა ქალიშვილს, სინამდვილეში ქალია), რაც ნაკლებ მნიშვნელოვანია, მაშინ ხელშეკრულება ნამდვილია, თუმცა მყიდველს შეუძლია მოითხოვოს ფასის შემცირება.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადებულებითი სამართალი

პირის ნება ხელშეკრულებაში უნდა იყოს გამოსატული თავისუფლად, ყოველგვარი ზემოქმედების (მოტყუების, იძულების, მუქარის) გარეშე.

მოტყუებით დადებული ხელშეკრულება იწვევდა იურიდიულ შედეგებს, თუმცა მოტყუებულ პირს შეეძლო აღედრა მოტყუების სარჩელი (*actio de dolo*) და გაეუქმებინა ასეთი ხელშეკრულება.

იძულება შეიძლებოდა ყოფილიყო ფიზიკური და ფსიქიკური, გამოსატული მუქარით (*metus*). მუქარის ფაქტი რომ დადებული ხელშეკრულების გაუქმების საფუძველი გამხდარიყო, იგი კანონსაწინააღმდეგო და რეალური უნდა ყოფილიყო.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადებულებითი სამართალი

კანონიერება (სამართლებრივი საფუძველი – iusta causa)
მაგალითად ხელშეკრულება არ იქნებოდა ნამდვილი, თუ დაიდებოდა სამოქალაქო ბრუნვიდა ამოღებულ ნივთზე ან სხვაგვარად ეწინააღმდეგებოდა კანონს.

კეთილ ზნე-ჩვეულებათა (bonae mores) საწინააღმდეგო არ უნდა ყოფილიყო (არ უნდა ქონოდა საძრახისი საფუძველი – turpis causa)

მაგალითად ხელშეკრულება დადებული იმის თაობაზე, რომ პირი ცოლს არ მოიყვანდა, ან პროსტიტუციით იქნებოდა დაკავებული, ან მკვლელობისათვის დაიქირავებდა; ამ უკანასკნელ შემთხვევაში „დამქირავებელს,“ თუ ის გადასცემდა მკვლელობისათვის იარაღს, ამ იარაღის უკან გამოთხოვის უფლებაც არ ქონდა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადებულებითი სამართალი

ხელშეკრულება შესასრულებლად ფიზიკურად შესაძლებელი უნდა ყოფილიყო; გაიუსის ინსტიტუციებში ნათქვამია, რომ ხელშეკრულება დადებული იმის შესახებ, რომ ხელით ცას შეეხები, არ არის ნამდვილი.

ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის მნიშვნელობა ქონდა ასევე ფორმალური მხარის დაცვას. თუ სახეზე არ იყო ფორმა, მაგალითად რეალური ხელშეკრულების დროს არ მომხდარა ნივთის გადაცემა, ან ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების დროს არ მოხდა შეთანხმება გასაყიდ ნივთსა და ფასზე.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადებულებითი სამართალი

ხელშეკრულებაში შეიძლება შესულიყო ისეთი პუნქტები, რომლებიც არ იყო აუცილებელი, მაგრამ მხარეთა სურვილის გათვალისწინებით შეჰქონდათ ხელშეკრულებაში. ასეთი ელემენტები იყო პირობები (condicio) და ვადები (dies).

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადდებულებითი სამართალი

პირობა (condicio) ისეთ მითითებებს წარმოადგენს ხელშეკრულებაში, რომლის მეშვეობითაც ხელშეკრულების იურიდიული შედეგები დამოკიდებული ხდება მომავალში ამა თუ იმ მოვლენათა დადგომაზე ან არ დადგომაზე, თანაც უცნობია ეს მოვლენა დადგება თუ არა. ხელშეკრულებაში პირობების შეტანით მხარეები მოცემული ხელშეკრულებით იურიდიული შედეგის წარმოშობას, შეცვლას ან შეწყვეტას უკავშირებენ ამა თუ იმ მოვლენას. მაგ. თუ გემი ჩამოვა, მოგცემ ას ოქროს.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადებულებითი სამართალი

ვადები (dies) გავს პირობებს იმით, რომ ხელშეკრულებაში ვადის შეტანით ხელშეკრულებების იურიდიული შედეგები დამოკიდებული ხდება განსაზღვრულ მოვლენებზე; განსხვავება კი ისაა, რომ ვადის შეტანისას მოვლენა, რომელზედაც დამოკიდებულია იურიდიული შედეგები აუცილებლად უნდა დადგეს, თუმცა შეიძლება უცნობი იყოს მათი დადგომის დრო.

საერთოდ განასხვავებენ: ა) ვადას, რომლის დროსაც ცნობილია, რომ მოვლენა დადგება და ცნობილია როდის (მაგ. ხელშეკრულების დადება ორი თვით) და ბ) ვადას რომლის დროსაც ცნობილია რომ დადგება, მაგრამ უცნობია როდის (უვადო ხელშეკრულება).

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ხელშეკრულების დადება – სტიპულაციის
შემთხვევაში ინიციატივა მოდიოდა კრედიტორისაგან, შეკითხვის ფორმით, მაგ. მპირდები გადამიხადო ასი ოქრო?

სხვა შემთხვევაში კი ინიციატივა მოდიოდა ორივე მხარისაგან, მაგ. ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულების დროს ერთი მხარე აკეთებდა ხელშეკრულების დადების წინადადებას (ოფერტა) მეორე მხარე კი იღებდა ამ წინადადებას (აქცეპტი).

წარმომადგენლობა – თავდაპირველად ვალდებულება
უშუალოდ ხელშეკრულების დამდებ პირთან ასოცირდებოდა (ნექსუმ), მოგვიანებით კი წარმომადგენლად შეიძლებდა განხილულიყო მაგ. პატერფამილიას ოჯახის წვრი, მოურავი, მონა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

„ [ვალდებულებებს] იძენთ არა მარტო თქვენ თვითონ [პირადად], არამედ აგრეთვე იმ პირების მეშვეობითაც, რომლებიც თქვენი ხელისუფლების ქვეშ იმყოფებიან, მაგალითად, თქვენი მონების და თქვენი ვაჟიშვილების მეშვეობით, ოღონდ [იმ განსხვავებით], რომ ის, რასაც თქვენ მონის მეშვეობით შეიძენთ, მთლიანად თქვენია,

ვალდებულებითი სამართალი

ხოლო თქვენი ხელისუფლების ქვეშ მყოფი თქვენი ბავშვების მიერ ვალდებულებით შეძენილი კი იყოფა საკუთრებისა და უზუფრუქტის ჩვენი კონსტიტუციით დადგენილი ცნებების შესაბამისად. და იმ მოგებაზე, რომელიც ვაჟიშვილმა სარჩელით მიიღო, მამას უზუფრუქტის [უფლება] ექნება, მაგრამ მასზე საკუთრების უფლება ვაჟიშვილს რჩება, რასაკვირველია, სარჩელს, ჩვენი ახალი კონსტიტუციით დადგენილი დაყოფის თანახმად, მამა აღძრავს.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადდებულებითი სამართალი

1. თქვენ იძენთ აგრეთვე თავისუფალი ადამიანების საშუალებით და სხვისი მონების მეშვეობითაც, რომლებსაც თქვენ კეთილსინდისიერად ფლობთ; ოღონდ მხოლოდ ორ შემთხვევაში; ე.ი. [იმ შემთხვევაში] თუკი ისინი იძენენ ან თავიანთი შრომით, ან თქვენი ნივთის საშუალებით.
2. ზემოთქმულის მსგავსად, ამ ორ შემთხვევაში თქვენ იძენთ აგრეთვე იმ მონების მეშვეობითაც, რომლებზეც თქვენ უზუფრუქტის ან სარგებლობის უფლება გაქვთ.“ ინსტიტუციები, წიგნი III, ტიტული XXVIII

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

პირთა შეცვლა ვალდებულებაში

- ვალდებულების გადასვლა მემკვიდრეობით – მემკვიდრეები პასუხს აგებდნენ სამკვიდროს დამტოვებლის ვალდებულებებზე, ასევე მათზე გადადიოდა მოთხოვნის უფლება. ეს განპირობებული იყო უძველეს ეპოქაში საკუთრების საოჯახო ხასიათით. ვალდებულებას, რომელსაც იღებდა ოჯახის მამა საერთო იყო მთელი ოჯახისათვის.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

- **ცესია (cessio)** – მოთხოვნის დათმობა, კრედიტორის შეცვლა.

ახალ კრედიტორს ერქვა **ცესიონარი**, ძველ კრედიტორს – **ცედენტი (cedens)**. მოთხოვნის შემძენს ენიჭებოდა სარჩელის წაყენების უფლება; გამოიყენებოდა წარმომადგენლობა რომლის საფუძველზეც ცესიონარი გამოდიოდა სასამართლო პროცესზე მოსარჩელედ, ხოლო სარჩელის დაკმაყოფილების შემთხვევაში ანაზღაურება ხდებოდა წარმომადგენლის სახელზე.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებებითი სამართალი

- ვალის გადაცემა – ვალდებულებაში შესაძლებელია ერთი მოვალის მეორეთი შეცვლა. მოვალის პიროვნებას არსებითი ხასიათი აქვს კრედიტორისათვის, იგი ენდობა მოცემულ მოვალეს, მის გადახდისუნარიანობას. ამიტომ ერთი მოვალის შეცვლა მეორეთი, ანუ ვალის გადაცემა შესაძლო იყო კრედიტორის თანხმობით. ეს ხდებოდა ნოვაციის ფორმით.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულების შეწყვეტა

- 1) ვალდებულების შესრულება. იმისათვის, რომ ვალდებულება ჩათვლილიყო შესრულებულად რამდენიმე გარემოებას ექცეოდა ყურადღება:
 - ა) **ვინ** ასრულებდა მოვალეობას. ასე მაგლითად, გადახდა შეეძლო იმ ადამიანს, ვისაც შეეძლო თავისი მდგომარეობის გაუარესება (ჭკუასუსტი ვერ შეასრულებდა); ასევე, თუ ვალდებულების შინაარსს მკაცრად პირადი ხასიათი გააჩნდა აუცილებელი იყო ვალდებულების პირადად შესრულება (მხატვრის ვალდებულება დახატოს სურათი), სხვა შემთხვევაში შეეძლო მესამე პირსაც.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

- ბ) ვის წინაშე შერუღდა ვალდებულება. ვალდებულება უნდა შესრულებულიყო იმ პირის წინაშე ვისაც ამის უფლებამოსილება გააჩნდა. ასეთია კრედიტორი, მისი კანონიერი წარმომადგენელი, რწმუნებული.
- გ) შესრულება სავალდებულოა ვალდებულების შინაარსის შესაბამისად. მაგ. კრედიტორის თანხმობის გარეშე მოვალეს არა აქვს უფლება ვალდებულება შეასრულოს ნაწილ-ნაწილ.
- დ) ვალდებულება უნდა შესრულდეს ხელშეკრულებით გათვალისწინებულ ვალდაში. თუ ხელშეკრულებით ვადა არ არის განსაზღვრული მოვალე ვალდებულია კრედიტორის პირველივე მოთხოვნით შეასრულოს ვალდებულება.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

- ე) როდესაც რომში პრაქტიკაში შემოვიდა ხელშეკრულების დადება სხვადასხვა ადგილას მცხოვრებ პირთა შორის, მნიშვნელობა შეიძინა ვალდებულების შესრულების ადგილმა (მითუმეტეს, რომ ფასები სხვადასხვა ადგილას განსხვავებული იყო). შესრულების ადგილად ითვლებოდა სარჩელის წაყენების ადგილი, ანუ მოვალის ადგილსამყოფელი ან მხარეთა შეთანხმებით ქ. რომი.
- 2) ნოვაცია – ვალდებულების განახლება, რომლის დროსაც ძველი ვალდებულების შეწყვეტა ხდებოდა ახალი ვალდებულების დადგენით.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

- 3) გაქვითვა – ვალდებულება შეიძლება შეწყვეტილიყო შეგუებული მოთხოვნით. ურთიერთვალდებულების გაქვითვა ხდება იმ ზომით, რა ზომითაც ერთი მოთხოვნა თანხვდებოდა მეორეს (მაგ. თუ ერთ პირს მართებს მეორის 800, მეორეს კი პირველის 500, გაქვითვის შემთხვევაში პირველს დარჩებოდა 300).
- 4) ვალდებულების შესრულების შეუძლებლობა – ვალდებულება შეწყდება შესრულების შეუძლებლობით თუ ეს გამოწვეულია გარემოებით, რომელზეც მოვალე პასუხს არ აგებს (ხდომილება, კაზუსი).
- 5) მოთხოვნაზე კრედიტორის უარის შემთხვევაში.
- 6) სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემთხვევაში.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

„ყოველგვარი ვალდებულება წყდება ამ ვალდებულების შესრულებით; ან კრედიტორის თანხმობით ერთი მოქმედების ნაცვლად სხვა მოქმედების შესრულებით. ამასთან, არა აქვს მნიშვნელობა იმას, თუ ვინ შეასრულა ვალდებულება – თავად მოვალემ თუ მის მაგიერ – სხვამ. ვინაიდან ვალდებულებისგან გათავისუფლება ხდება ამ ვალდებულების სხვა პირის მიერ შესრულების შემთხვევაშიც, თუნდაც ეს კრედიტორის დაუკითხავად ან მისი სურვილის საწინააღმდეგოდ მოხდეს.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ასევე, თუ მოვალე ვალდებულებას შეასრულებს, ვალდებულებისგან მისი თავდებებიც თავისუფლდებიან. იგივე ხდება იმ შემთხვევაშიც, თუ, პირიქით, ვალდებულებას ფიდეიუსორი შეასრულებს: – [ე.ი.] თავისუფლდება არა მარტო თავად [ფიდეიუსორი], არამედ აგრეთვე – მოვალეც.“ ინსტიტუციები, წიგნი III, ტიტული XXIX.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

„გარდა ამისა, ვალდებულება წყდება [აგრეთვე] „ნოვაციით“, მაგალითად, თუ სეიუსმა ტიციუსისგან იმის სტიპულაცია მოახდინა, რაც შენ მისი (სეიუსის) გემართა. ვინაიდან ახალი პირის შემოსვლით წარმოიშობა ახალი ვალდებულება, პირველი [ვალდებულება] წყდება, გადადის რა იგი მომდევნო ვალდებულებაში.“ ინსტიტუციები, წიგნი III, ტიტული XXIX, 3.

ვალდებულებითი სამართალი

პასუხისმგებლობა ვალდებულების შეუსრულებლობისათვის

თავდაპირველად ვალდებულების

შეუსრულებლობისათვის მოვალე პირადად აგებდა პასუხს, მოგვიანებით კი ქონებით.

მოვალე პასუხს აგებდა მხოლოდ მაშინ, თუ მას ბრალი მიუძღოდა კრედიტორისადმი მიყენებულ ზარალში. ბრალის ყველაზე მძიმე ფორმა ზიანის მიყენებაა განზრახ – *dolus*. ბრალის მეორე ფორმაა გაუფრთხილებლობა – *culpa*. იგი ორი სახისა იყო: უხეში გაუფრთხილებლობა (*culpa lata*) და მსუბუქი გაუფრთხილებლობა (*culpa levis*).

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვადღებულებითი სამართალი

უხეშ გაუფრთხილებლობად ჩაითვლებოდა ისეთი ქცევა, რომელსაც არ დაუშვებდა ყოველი საშუალო ადამიანი. მსუბუქ გაუფრთხილებლობად ითვლებოდა ისეთი ქცევა, რომელსაც არ დაუშვებდა კარგი, მზრუნველი მეურნე.

ბრალის საკითხს მნიშვნელობა ქონდა პასუხისმგებლობის განსაზღვრისათვის.

თუ პირმა გამოიჩინა სრული ყურადღება და მზრუნველობა, მაგრამ ზიანი მაინც დადგა (კაზუსი), ასეთ შემთხვევაში პასუხს არ აგებდა. მაგ. გემის ან სასტუმროს პატრონი პასუხს აგებდა მინდობილი ქონების დაღუპვისათვის, მაგრამ თუ ეს ქონება დაიღუპებოდა გადაუღალახავი ძალის (vis maior) გამო – არა.

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ვალდებულების უზრუნველყოფის საშუალებები

- თავდებობა
- ბე
- გირავნობა

თავდებობა – „პრომისორების მაგიერ ვაღდებულებას, ჩვეულებრივ, სხვები კისრულობენ, რომლებსაც ფიდეიუსორებს უწოდებენ; მათ კრედიტორები, როგორც წესი, იღებენ, რადგან ისინი ზრუნავენ, რომ უკეთესად იყვნენ უზრუნველყოფილნი.

1. ფიდეიუსორი ყველა სახის ვაღდებულებაში შეიძლება არსებობდეს, ე.ი. რეალურში, ვერბალურში, ლიტერალურში და კონსესუალურში, და არც იმას აქვს მნიშვნელობა, ცივილურია თუ ნატურალური ის ვაღდებულება, რომელშიც ფიდეიუსორი მონაწილეობს. და ეს იქამდეც კი მიდის, რომ ვაღდებულებას [ფიდეიუსორი] მონის მაგიერაც კისრულობს, – გინდ ის, ვინც მონისგან ფიდეიუსორს მიიღებს, გარეშე პირი იყოს და გინდაც – თავად ამ მონის მესაკუთრე, – იმ ნატურალურ ვაღდებულებასთან დაკავშირებით, რომელიც მონას თავის მესაკუთრის წინაშე აკისრია.

თავდებობა

2. ფიდეიუსორი არა მარტო თავად იღებს ვალდებულებას, არამედ მას თავის მემკვიდრესაც უტოვებს.
3. ფიდეიუსორს შეუძლია წინაც უსწრებდეს ვალდებულებას და უკანაც მოსდევდეს მას.
4. თუ სახეზე რამდენიმე ფიდეიუსორია, რამდენიც არ უნდა იყვნენ ისინი, ვალდებულება თითოეულ მათგანს მთელი მოცულობით ეკისრება. ასე რომ, კრედიტორს უფლება აქვს ვალდებულების მთელი მოცულობით შესრულება ვისგანაც ის მოისურვებს, იმისგან მოითხოვოს.

5. ვაღდებულება ფიდეიუსორებს ისე არ უნდა დააკისრონ, რომ მათ იმ პირზე მეტი მართებდეთ, რომლის თავდებებიც ისინი არიან. ვინაიდან მათი ვაღდებულება მთავარი ვაღდებულების „აქცესიაა“ [დამატებაა დ.ბ.] ხოლო აქცესიაში არ შეიძლება, რომ იმაზე მეტი იყოს, ვიდრე მთავარ ნივთშია. ხოლო, მეორე მხრივ, უფრო ნაკლები თანხის დაკისრება შესაძლებელია. ასე რომ, თუ პრომისორს [ვაღდებულების სუბიექტს დ.ბ.] ათი ოქრო მართებს, მაშინ ფიდეიუსორს ხუთი ოქრო მართლზომიერად ეკისრება, მაგრამ პირიქით დაკისრება არ შეიძლება.

გარდა ამისა, თუ პრომისორის ვაღდებულება პირობით აქვს აღებული, ფიდეიუსორს შეუძლია [ეს ვაღდებულება] უპირობოდ იკისროს. მაგრამ, პირიქით დაკისრება არ შეიძლება.

„ნაკლები“ და „მეტი“ ესება არა მარტო ვალის რაოდენობას, არამედ აგრეთვე [ვაღდებულების შესრულების] დროს. „მეტი“ ნიშნავს [ნივთის] მაშინვე მიცემას, „ნაკლები“ კი – შემდეგ მიცემას.

6. ხოლო, თუ ფიდეიუსორი მოვალის ნაცვლად გადაიხდის, მაშინ მას გადახდილის დასაბრუნებლად მოვალის წინააღმდეგ „დავალების“ (მანდატის) სარჩელი ეძლევა.
7. ბერძნები ფიდეიუსორს უმრავლეს შემთხვევაში ასეთი ფორმულით იღებენ: „პატიოსან სიტყვას ვიძლევი“, „ვამბობ“, „მსურს“ ან „მინდა“. ხოლო თუ ფიდეიუსორი იტყვის „აზრი გამოვთქვი (განვაცხადე)“, ითვლება, რომ მან თქვა „ვამბობ“.
8. უნდა ვიცოდეთ, რომ ფიდეიუსორების სტიპულაციასთან დაკავშირებით საერთოდ მიღებულია, რომ იურიდიულ მოქმედებად ითვლება ყველაფერი ის, რაც ასეთად არის ჩაწერილი. აქედან გამომდინარე, ცნობილია, რომ თუ ვინმე თავს თავდადებდა წერილობით გამოაცხადებს, ყველაფერი ეს სამართლებრივად სწორ მოქმედებად ჩაითვლება.“ (ინსტ. III წ. XX ტიტული)

რომის სამართალი (საფუძვლები) ვალდებულებითი სამართალი

ბე – „... დაუსჯელად გარიგებაზე უარის თქმა შესაძლებელია, ოღონდ თუ ბეს სახით უკვე რაიმე არ არის გადაცემული. და თუ ეს ასე მოხდა, ნასყიდობის ხელშეკრულება გინდ წერილობითი ფორმით იყოს დადებული და გინდაც – ზეპირად, მხარე, რომელმაც ხელშეკრულებაზე უარი თქვა, თუ იგი მყიდველია, მაშინ იგი მის მიერ მიცემულ ბეს კარგავს, ხოლო თუ – გამყიდველი, მაშინ მან ორმაგი თანხა უნდა დაუბრუნოს, თუნდაც ბეს შესახებ არაფერი იყოს დათქმული.“ (ინსტ. III წ. XXIII ტიტული)

რომის სამართალი (საფუძვლები)
ვალდებულებითი სამართალი

obligatio

obligatio civilis

obligatio praetoria

obligatio naturalis

contractus

pactum

nexum

stipulatio

error

condicio

dies

cessio

cedens

dolus

culpa

culpa lata

culpa levis

vis maior

რომის სამართალი (საფუძვლები)

შეკითხვები?

გმადლობთ

ყურადღებებისათვის!

გისურვებთ წარმატებებს!